

14. Пелих Н.А. Створення місцевої поліції // Міжвузівська науково-практична конференція, 27 липня 2001р. – Донецьк: Донецький інститут внутрішніх справ, 2001. – С. 516-519.
15. Даніель А.В. Виявлення кримінальних правопорушень за допомогою електронних повідомлень ЗМІ / А.В. Даніель // Актуальні питання теорії і практики криміналістичної науки. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 50-річчю кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, 23 січня 2015. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. – с. 262 -264.
16. Бандурка О.М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія досвід, шляхи удосконалення / Бандурка О.М. – Х.: Основа, 1996. – 398 с.
17. Кравченко В. Муніципальна міліція в Україні: проблеми визначення законодавчого статусу / В. Кравченко // Організаційно-правові проблеми створення та діяльності муніципальної міліції в Україні: [навч.-метод. посіб]. – К., 2000. – С.8-20.
18. Сапрун О.В. Адміністративно-правове регулювання діяльності територіальних органів внутрішніх справ України: дис...канд. юр. наук: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Олександр Володимирович Сапрун. – К., 2014. - 250 с.
19. Проект ЗУ «Про муніципальну поліцію» від 10.07.2014 № 4276а // ліга законів: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JG3AS68A.html.
20. Сергеев А.В. Організаційно-правові засади діяльності підрозділів місцевої міліції щодо охорони громадського порядку: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.07 / Сергеев Анатолий Вікторович – Х., 2004. – 216 с.
21. Камінський А.І. Муніципальна поліція як форма реалізації правоохоронної функції місцевого самоврядування : дис...канд. юр. наук: 12.00.02 - адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Андрій Іванович Камінський. – К., 2008. - 232 с.
22. Местное самоуправление. Учебное пособие / Барабашев Г.В. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 1996. - 352 с.
23. Осипов Ю.И. Зарубежный опыт муниципализации полиции // Муниципальная милиция: проблемы организации и правового обеспечения, зарубежный опыт. – М., 1991. – С. 22-23.
24. Губанов А.В. Полиция зарубежных стран. Организационно-правовые основы, стратегия и тактика деятельности / А. В. Губанов . – М. : МАЭП, 1999. – 287 с.

УДК 342.

Гриценко В.Г.,

професор кафедри правознавства
факультету історії та права, Кіровоградського державного
педагогічного університету ім. В. Винниченка
кандидат юридичних наук, доцент

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ГЕНЕЗИС СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню історичного аспекта становлення правоохоронної системи України. Наведено авторську систематизацію етапів правового регулювання правоохоронної системи України.

Ключові слова: правоохоронна система, становлення, правоохоронний орган, історичний генезис, розвиток.

Статья посвящена исследованию исторического аспекта становления правоохранительной системы Украины. Приведено авторскую систематизацию этапов правового регулирования правоохранительной системы Украины.

Ключевые слова: правоохранительная система, становление, правоохранительный орган, исторический генезис, развитие.

The article investigates the historical aspects of the formation of law enforcement system of Ukraine. Article shows the author's systematization stages regulation of law enforcement system in Ukraine.

Keywords: law enforcement, development, law enforcement agency, the historical genesis and development.

Побудова будь-якої правової та демократичної держави не можлива без механізму взаємодії між всіма державними органами. Важливу та привілейовану роль в системі державних органів відіграє правоохоронна система, пріоритетом розвитку, існування та

функціонування якої є стабільність у діяльності та захист основоположних прав і свобод людини, громадянина та суспільства.

Для всебічного та повного з'ясування особливостей правоохоронної системи України необхідним та об'єктивним є дослідження історичної генези та витоків становлення і формування її в Україні.

Актуальність теми дослідження полягає у вивченні окремих аспектів становлення, походження та функціонування правоохоронної системи України з метою її подальшого розвитку та проведення ефективної та цільової реформи правоохоронної системи України, якої вона потребує.

Питанням окремих аспектів історичного розвитку генези та становлення правоохоронної системи України присвячені чисельні праці вчених-правознавців в різноманітних галузях права, зокрема конституційного, адміністративного та кримінального. Зокрема, В.Б. Авер'янова, М.І. Ануфрієва, О.М. Бандурки, Ю.П. Битяка, А.С. Васильєва, І.П. Голосніченка, Р.А. Калюжного, С.В. Ківалова, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, Я.Ю. Кондратьєва, В.В. Копейчикова, Ю.Ф. Кравченка, Є.Б. Кубка, А.М. Куліш, В.І. Курила, О.А. Лупала, Є.М.Моїсєєва, О.В.Негодченка, Н.Р. Нижник, В.І. Олефіра, М.П. Орзіха, О.І. Остапенка, А.О. Селіванова, К.В. Сесемка, В.Д.Сущенко, В.Я. Тація, Ю.О. Тихомирова, М.М. Тищенко, Ю.С. Шемшученка, В.К. Шкарупи, О.Н. Ярмиша та ін.

Становлення правоохоронної системи паралельно із державою та правом поділяє В. М. Іванов. Автор переконаний, що розвиток правоохоронної системи залежить від державно-правового періоду в історії України. А також виділяє наступні періоди: 1. Початок державно-правового розвитку правоохоронної системи на теренах України (середина I тис. до н.е. – середина I тис. н.е.). 2. Період розвитку давньоруської правоохоронної системи (VI – середина XIV ст.). 3. Правоохоронна система за часів доби козацтва (XV-XVIII). 4. Період відродження української національної правоохоронної системи (1917–1921рр.). 5. Період становлення і розвитку правоохоронної системи України як радянської республіки, а з 1922 р. як союзної радянської республіки у складі СРСР (1917–1991 рр.). 6. Період розбудови та розвитку сучасної української правоохоронної системи (1991-2014) [1, с. 18-22].

О.Ф. Скакун вважає, що правоохоронну систему української держави слід розглядати в періоди становлення державності, а саме: правоохоронна система часів Київської Русі IX-XIII ст.; правоохоронна система гетьманщини XVII - XVIII ст.; правоохоронна система УНР та ЗУНР (1917-1921 рр.); правоохоронна система часів УРСР (1919-1991 рр.); правоохоронна система незалежної України (1991-2014) [2, с.318]. В свої численних дослідженнях Н. С. Юзікова виокремлює наступні етапи розвитку правоохоронної системи: 1. Становлення радянської правоохоронної системи 1917-1925 рр.; 2. Правоохоронна система у період відбудови народного господарства 1925-1937 рр.; 3. Правоохоронна система завершення будівництва соціалізму 1937-1958 рр.; 4. Правоохоронна система у період з 1958-1970 рр.; 5. Період у розвитку правоохоронної системи з 70-90 –х рр.; 6. Сучасний час організації правоохоронної системи (незалежна Україна 1991-2014 рр.) [3, с. 59-60]. Такий історичний поділ правоохоронної системи, на нашу думку, є доцільним, адже простежується процес планомірного розвитку правоохоронних органів та правоохоронної діяльності в залежності від конкретно-історичних подій. В результаті ми отримуємо можливість здійснити порівняння для подальшого розвитку правоохоронної системи, а також

бачимо наскільки змінилася правоохоронна система України. Історично Україна завжди боролась за свою державність та можливість будувати державу зі своїм правопорядком, але перебуваючи у складі інших земель, правоохоронна система України змінювалась.

Підводячи короткий підсумок, на нашу думку, історичні періоди становлення та розвитку правоохоронної системи України поділяються на наступні періоди: Стародавні часи становлення правоохоронної системи (V-XV); Правоохоронна система за часів Київської Русі (IX-XIII); Правоохоронна система у період з 1722-1864 рр.; Розвиток правоохоронної системи з 1864-1917 рр.; Становлення правоохоронної системи у період з 1917-1939 рр.; Правоохоронна система в часи з 1939-1945 рр.; Історичний розвиток правоохоронної системи з 1945-1990 рр.; Становлення правоохоронної системи в незалежній Україні 1991-2014 рр.

Безперечно, історичні корені правоохоронна система бере із стародавнього світу (V-XV). Виникнення та подальший її розвиток пов'язаний із об'єктивною необхідністю становлення в державі певних гарантій, а також можливостей охороняти та відстоювати свої права. Цей період є початком та зародженням такого важливого державно-правового явища як правоохоронна система.

Тому наступний період розвитку правоохоронної системи, вважаємо, розвивається за часів Київської Русі (IX-XIII). Виникнення Київської Русі пов'язують із створенням ранньофеодальної держави, появою класового суспільства, його потреб та необхідністю захисту та охорони приватних та державних інтересів. Варто згадати, що важливим документом, який свідчить про виникнення та утвердження правоохоронної функції є Руська правда.

Наступним важливим етапом у розвитку правоохоронної системи української держави слід вважати період з 1722-1864 роки. При правлінні Петра I у 1722 році закономірно з'являється французька модель прокурорської діяльності. Подальші істотні зміни у правовому регулюванні організації та діяльності прокуратури Росії, а разом і України як складової частини імперії, відбулися в період правління Катерини II та Олександра II. Створення правоохоронної системи у Російській імперії було пов'язано з реформами державного управління, котрі проводилися Петром I [4]. За Судовими статутами 1864 р. створювалася така система правосуддя, що мала дві гілки: загальні суди та мирові суди. А також існували суди особливої підсудності: волосні, військові, комерційні та ін. Після реформи дещо різнився адміністративно та судово-територіальний поділ імперії. Адже повіти та міста були розділені на ділянки мирових суддів. Підвідомча окружним судам територія охоплювала кілька повітів, в свою чергу кілька губерній - округи судових палат. Значною гарантією принципу незалежності судів стала їх незмінність, згідно з яким голови і члени окружних судів і судових палат не могли бути звільнені або переведені з однієї посади на іншу без їхньої згоди, тільки як за вироком суду [5, с. 114].

Черговий період припадає на 1917-1939 роки. Історично склалося так, що всі органи правоохоронної системи розвивалися паралельно і в ході розвитку набували відповідного статусу та значення. В 1917 році багато чого змінила Лютнева революція. З метою охорони громадського порядку почали з'являтися українські добровільні міліцейсько-військові формування. Процес побудови демократичної держави та незалежних правоохоронних інститутів був припинений режимом більшовиків, результатом цього стало утворення в Україні радянської міліції. Робітничо-селянську

міліцію було створено декретом РНК УРСР від 9 лютого 1919 р. У Положенні про робітничо-селянську міліцію, яке було затверджено РНК УСРР 14 вересня 1920 р. було започатковано основоположні принципи діяльності української міліції [6]. Можна вважати той час формування міліції складним, адже не вистачало компетентних кадрів та фінансового забезпечення. Найскладнішим для розвитку адвокатури був період з 1917-1922 роки, адже через переворот адвокатура була майже ліквідована. Такий стан речей привів до виникнення підпільної адвокатської діяльності. На наше переконання, цей період є вагомим в історії та генезі становлення правоохоронної системи так як відбуваються перетворення у державній владі, а паралельно з цим у правоохоронній системі. Помітну увагу привертає створення української радянської міліції як органу правоохоронної системи. Такі органи як прокуратура, суд та адвокатура розглядаються як невід'ємні елементи правоохоронної системи української радянської держави. Виходить, що саме в цей період правоохоронна система набуває нового розквіту, формуючись в контексті побудови радянського державного устрою. Правоохоронна система того часу як державно-правове утворення не виходила за межі радянської державності. А проведення реформ було спрямоване на впорядкування організаційних та адміністративних механізмів у правоохоронній системі Української РСР.

Наступним розглянемо часовий проміжок з 1939-1945 рр. З початком Великої Вітчизняної війни було проведено роботу по централізації органів державної безпеки, органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів. В серпні відбулося об'єднання органів державної безпеки та внутрішніх справ союзних республік, у тому числі в УРСР [7, с. 331]. Адвокатура у воєнний час зазнала певних змін, так у 1939 році було прийнято нове Положення про адвокатуру. Адвокатам унеможливили поєднання адвокатської діяльності із роботою у державному секторі. Нагляд за діяльністю адвокатів було віднесено до компетенції Народного комісаріату юстиції СРСР, республіканським Наркоматам юстиції та регіональним управлінням Нарком'юсту. В часи війни майже вся система прокуратури була воєнізована. Пізніше, Наказом Прокурора СРСР від 27 серпня 1942 р. апарат прокуратури республіки було реорганізовано в оперативну групу Прокуратури УРСР [8, с. 150-153].

На нашу думку, цей час досить важливий в історично-правовому становленні правоохоронної системи, тому що саме тоді помітними стали всі недоліки, які були у правоохоронній системі радянської держави. Особливо, це виявилось під час воєнних дій. Діяльність всі органів правоохоронної системи того часу спрямовувалася на захист та охорону національних інтересів та безпеки держави. Можна говорити про дисфункціонування та призупинення у розвитку правоохоронної системи, яка була майже вся воєнізованою і не могла виконувати своє призначення у державному бутті.

Дальший період починається в 1945-1990 роках, адже саме в цей непростий період в історії України відбувалися структурні зміни у правоохоронній системі. В єдиний орган у 1953 році було об'єднано Міністерство державної безпеки та Міністерство внутрішніх справ. Але вже після арешту Берії ці органи знову були роз'єднані. При Раді Міністрів було створено Комітет державної безпеки СРСР. У 1960 році було ліквідовано Міністерство внутрішніх справ СРСР.

Законодавство того часу, а саме Конституція УРСР 1978 року включала до системи судових органів Верховний Суд УРСР, обласні суди, Київський міський суд, районні (міські) народні суди. Народні судді районних (міських) народних судів обиралися відповідно обласними, Київською міською радами народних депутатів.

Нових функцій та повноважень здобула адвокатура. Правове становище адвокатури України у 1962-1980 рр. регулювалося Положенням про адвокатуру в УРСР 1962 року. Законодавче закріплення поняття «адвокатура» в ньому не визначалося.

Наступний період з 1991-2005 роки, в цей по історичному революційний та складний час Україна починає формуватися як самостійна держава зі своєю економічною та політично-правовою системами. Звертають увагу на прийняті в цей час нормативно-правові акти. Перш за все, це Декларація про державний суверенітет України 1990 року [9], а також Закон України «Про правонаступництво» [10], за яким визначається дія Конституції (Основного Закону) Української РСР. А також ст. 4 цього Закону регламентує, що органи державної влади та управління, органи прокуратури, суди та арбітражні суди сформовані на підставі Конституції Української РСР, діють в Україні до створення органів державної влади та управління, органів прокуратури, судів та арбітражних судів на підставі нової Конституції України. В 1991 році в СРСР відбувається державний переворот і в цей час Україна проголошує свою незалежність Постановою Верховної Ради України «Про проголошення незалежності України» [11], тим самим юридично встановлюючи на своїй території дію власної Конституції, але фактично ситуація того часу показала відсутність важелів для створення стабільної нової держави – Україна.

Наступний часовий проміжок в історії генези та становлення правоохоронної системи української держави складають 2005-2012 роки. Адже, цей період характеризувався багатоаспектністю та модернізацією її основних ланок. Так, з 2005 року основні сили були направлені на здійснення реформування правоохоронної системи. Адже, відбулися державно-правові зміни, проведено вибори Президента України В. А. Ющенка, який здійснював політику спрямовану на інтеграцію правоохоронної системи України відповідно до європейських стандартів та взятих українською державою міжнародних зобов'язань. У 2006 році у Посланні до Верховної Ради України він зазначив: «на часі – приведення діяльності правоохоронних органів до європейських стандартів з посиленням функції громадського контролю» [12]. Саме у 2005 році розпочинаються ідеологічні перетворення та комплексний підхід до реалізації змін у правоохоронній системі. Відповідно до Указу Президента України було створено Міжвідомчу комісію з питань реформування правоохоронних органів при Раді національної безпеки та оборони. Цей орган розробив концепції по проведенні реформи правоохоронних органів у певний ряд етапів по всім структурам [13].

Подальший період охоплює історію становлення та генези правоохоронної системи України з 2012 по сучасний час. Значущим стало прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу України на той момент досить суперечливого нормативно-правового акту. Сьогодні показує, що необхідно вносити зміни до Кримінально-процесуального кодексу України [14], який фактично паралізував роботу системи досудового слідства та міліції в цілому. Варто згадати про законодавчі зміни в судових органах, в 2012 році було прийнято Закон України «Про судоустрій та статус суддів», який впорядкував діяльність судових органів як елементу правоохоронної системи.

Ми переконані, що події, які сталися в період з 2013-2014 показали неефективність існування правоохоронної системи в Україні. Злам відбувся в листопаді 2013 року під час революції на Майдані, коли суспільство проявило недовіру до існуючої державної влади та правоохоронної системи. Громадяни розуміють, що основне завдання, а саме

захист їх прав та свобод правоохоронних органів не реалізується і навпаки більшість суспільства визначає систему правових органів як репресивних. На рахунку незалежної української держави вже чотири спроби у проведенні реформування правоохоронної системи, але жодна з них не була ефективною та не давала бажаного результату. Ми вважаємо, що проведення реформування правоохоронної системи має здійснюватися з врахуванням європейського досвіду, взірцем має бути дійсно країна, яка за своїм державним устроєм та побудовою державних органів є схожою із системою державної влади в Україні. Прерогативою має стати досвід реорганізації правоохоронної системи в Грузії, де було повністю налагоджено діяльність правоохоронних органів, викорінено корупцію та підвищено престиж до професій працівника правоохоронного органу. Тому майбутній історичний досвід становлення та розвитку правоохоронної системи України має спрямовуватися на розбудову незалежної, не корумпованої, функціональної та такої, що дає ефективний результат правоохоронної системи в Україні.

Список використаних джерел:

1. Іванов В. М. І – 20 Історія держави і права України: підручник. / В. М. Іванов - К.: КУП НАНУ, 2013. - 892 с.
2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник. - 2-е видання. - К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. - 512 с.
3. Юзікова Н. С. Судові та правоохоронні органи України: Навчальний посібник. — Вид. четверте, перероб. і допов. — К.: Істина, 2006. — 320 с.
4. Прокуратура України // Офіційний веб-сайт// Електронний ресурс Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/history_gpu.html
5. Воропанов В. А. О значении института судебного представительства в сфере российской юстиции первой половины XIX века / В. А. Воропанов // Вестник Челябинского государственного университета. - 2009. - № 21. - С. 110-115.
6. Довбня В. А., Михайленко П. П. Становлення робітничо-селянської міліції УРСР (1919–1922 рр.) / Офіційний веб-сайт МВС/ Електронний ресурс Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/rov/uk/publish/article/47340>
7. Історія держави і права України : підручник : у 2-х т. / за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина ; [кол. автор. : В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький та ін.]. - К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2000 - . - Т. 2. - 580 с.
8. Організація судових та правоохоронних органів [Навч. посібник для студентів юрид. спеціальностей вищих навч. закладів освіти/ І. С. Марочкін, В. В. Афанасьєв, В. С. Бабкова та ін.]; За ред. І. С. Марочкіна, Н. В. Сибільової, О. М. Толочка. — Харків: Право, 2000. - 272 с.
9. Декларація про державний суверенітет України: Декларація УРСР від 16.07.1990 № 55-XII// Відомості Верховної Ради УРСР від 31.07.1990.- № 31.- стаття 429
10. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 № 1543-XII// Відомості Верховної Ради України (ВВР).- 1991.- N 46.- ст. 617
11. Про проголошення незалежності України: Постанова від 24.08.1991 № 1427-XII// Відомості Верховної Ради України (ВВР).- 1991.- N 38.- ст. 502
12. Про створення Коаліції демократичних сил у Верховній Раді України VI скликання: Повідомлення // Голос України офіційне видання від 01.12.2007.- № 223
13. Питання Міжвідомчої комісії з питань реформування правоохоронних органів: Положення від 23.05.2005 № 834/2005 // Офіційний вісник України офіційне видання від 10.06.2005 № 21.- стор. 11.- стаття 1131.- код акту 32495/2005
14. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI// Відомості Верховної Ради України (ВВР).- 2013.- № 9-10.- № 11-12.- № 13.- ст. 88

УДК 342

Грובה В. П.,
заступник начальника Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент